

Andreï Makine

AZ ÖRMÉNY BARÁT

TYPOTEX VILÁGIRODALOM

Andreï Makine

AZ ÖRMÉNY BARÁT

Fordította
Király Katalin

**Az Európai Unió
társfinanszírozásával**

Az Európai Unió finanszírozásával. Az itt szereplő vélemények és állítások a szerző(k) álláspontját tükrözik, és nem feltétlenül egyeznek meg az Európai Unió vagy az Európai Oktatási és Kulturális Végrehajtó Ügynökség (EACEA) hivatalos álláspontjával. Sem az Európai Unió, sem az EACEA nem vonható felelősségre miattuk.

Cet ouvrage, publié dans le cadre du Programme d'aide à la publication (P.A.P.)

Kosztolányi, a bénéficié du soutien de l'Institut français en Hongrie.

Ez a mű a Magyarországi Francia Intézet támogatásával a Kosztolányi Könyvtámogatási Program (P.A.P.) keretében jelent meg.

Andreï Makine: *L'ami arménien*

© Éditions Grasset & Fasquelle, 2021

Hungarian translation © Király Katalin, 2025

Hungarian edition © Typotex, Budapest, 2025

Engedély nélkül semmilyen formában nem másolható!

ISBN 978 963 493 328 1

ISSN 2064-2989

Dominique Fernandeznek

I

„Ő tanított meg arra, hogy az legyek, aki nem voltam.”

Ifjúkoromban így fogalmaztam meg, ahogyan a Vardannal való találkozásom nyomán felfedeztem, mennyi titok és ellentmondás rejtezik a világ körhintája mögött.

Most már nem homályos rejtélyeket és meghökkenő paradoxonokat látok benne, hanem azt az egyszerű igazságot, amit neki köszönhetően végül megértettem: belenyugszunk abba, hogy nem keressük azt a másikat, ami vagyunk, és ez megöl minket jóval a halálunk előtt – az árnyak zaklatott, szószátyár nyüzsgésében, amelyet az egyetlen lehetséges életnek tartunk. Az életünknek.

Azon az estén nyugodtan, lassan beszélt, akár a visszhang, amely a hatalmas távolságban egyre tompul. A szokásos hangján. De amit mondott, az az örület határát súrolta. Vagy csak gúnyt űzött belőlem? Barátságunk kezdetén néha így éreztem.

– Akarod, hogy megérintsem az eget? Csak így, az ujjammal...

Megráztam a fejem, és dacosan felhorkantam. Vardan felemelte a kezét, és néhány pillanatig mozdulatlanul állt, épp annyi ideig, hogy felfogjam az igazát. Látni, hogy még mindig nem értem, elmagyarázta, ám közben alig tudta

leplezni bámulatát, mennyire hihetetlennek tűnik neki magának is ez a tény:

– Itt, a mi magasságunkban ugyanaz a levegő, mint a felhők között, ugye? Tehát itt kezdődik az ég, sőt még lejjebb, nagyon közel a földhöz – tulajdonképpen a talpunk alatt!

Annyira elképesztő volt a gondolatmenete, hogy meg sem próbáltam érvelni az atmoszféra szintjei közötti különbség, az egymásra rendeződő rétegek mellett, amelyek fokozatait tanultuk a természettudományi órákon. Azt a rengeteg felhőt, cirrust, nimbust és altocumulust...

Szerencsére megálltam, hogy ellentmondjak neki, és rövid hallgatásunknak hála, azok a percek érintetlenül maradnak majd meg emlékezetemben, óva az érvek ékesszóló cikornyáitól. Az az alacsonyan járó nap, augusztus utolsó napjainak derűs nyugalma, a lombok áttetsző aranya, az égbolt, amely még őrzi a nyárutó bársonyos melegét – és az a kamaszkéz, azok a vékonyka ujjak, amelyek a kékségben lebegnek egy repülőgép hasította, fehér vonalak között. És fiatal lélegzetünk, visszafojtva egy alázatos, szédítő kinyilatkoztatás határán.

Miközben felnövök, megértem majd ennek a gesztusnak az igazi jelentését. Vardan jóval többre vezetett rá, mintha csak egy mulatságos légköri furcsasággal akart volna megdöbbeníteni. Egy újfajta létezésről beszélt – anélkül, hogy pontosan meg tudta volna határozni –, amelyben gondolkodásunk kitör e világ rendjéből, és egy másik élet- és látásmódot kínál nekünk. Értelmünk teljes nyers realizmusával védekezett ellene, de egy bennünk élő, titokzatos akarat másra sem vágyott, mint hogy felfedez-

hessük annak az égboltnak a könnyűségét, amely az imént nyílt meg a talpunk alatt.

Mindenesetre a csikkekkel, sáros lábnyomokkal és köpésekkel borított talajt súroló égbolt legalább annyira lenyűgözött, mint egy Kopernikusz vagy Galilei káprázatos látomása. Sőt, még inkább, hiszen a valamennyi vallásban istenként tisztelt magasság feladta a felsőbbrendű világhoz méltó gögjét, halandó lélegzetünkbe vegyült. Azóta, ha Istenre gondolok, a jelenlétét végtelenül közelebb képzelem magunkhoz – annyira más ez, mint az emberek által imádott és rettegett istenségek kevély lebegése!

Emlékeimben csendes szemlélődésünk pillanata ezen az augusztusi estén éteri ólomüveg ablakot alkot majd, mulandót, egyszersmind örökkévalót, ami ellenáll a feledés makacs munkájának, amelybe végül mindig bele-törődünk.

Sok évvel később arra is rájöttem, hogy Vardan gesztusának, sovány kamaszkarjának köszönhetően öntudatlanul képes leszek megérteni, mennyire törekenyek a nők, akiket szeretni fogok. Igen, ezeket a múltó időtől fenyegetett testeket, az alpáriságtól kerített lelkeket, a vallomásokat, amelyek arra ítéltetnek, hogy némák maradjanak a lét áthatolhatatlan bizonyosságai láttán.

Ez az eget érintő kéz titkon okot ad majd a reményre.

Egy másik felfedezés, amelyet Vardannak köszönhettem, jóval felkavaróbb volt. És mégis, bizonyos értelemben hasonlított arra, ahogyan fölénk ereszkedik az ég büszke boltozata, amelyet immár a kezünkkel is érinthettünk...

Egy részeg nő kelt át a vasúti pályán, sínek labirintusán, amelyek keresztezték egymást, elágaztak, és belevesztek a szeles, borongós nap ködébe. Részeg kábulatában megbotlott, egyensúlyozni próbált, igyekezett úrrá lenni a megalázó, nevetséges bukácsoláson, és végül, mintha minden mindegy lenne, lehuppant egy kátrányfoltos talpfára, meggörnyedt és elterült, akár egy nagy, fájdalmasan kifecamodott pózba merevedett madár.

Két férfi ment át előttünk a vasúti hídon, megbámulták, gúnyosan röhögtek, és egyikük rákiáltott:

– Hej, Anna Karenina, vigyázz! Mindjárt jön a moszkva–irkutszki gyors!

A másik gúnyos megvetéssel rákontrázott:

– Ugyan már, lesz bőven ideje kijózanodni, mielőtt fel-emeli a seggét! Három óra múlva ér ide az a gyors...

Mentek tovább – kitörő röhögésbe fúló, trágár megjegyzések hallatszottak, majd egy-két éles fütty; a fickók az állomásra érkező vonatot utánozták. A gúnyolódás néhány töredéke beleveszett a halkabb szóváltásba – már

nem csupán megvetést éreztem ki belőle, hanem a kielégületlenül maradó vágy kifejezését is, tétovázást a női test mágneses vonzása és a lehetséges buktatók között, amelyeket fojtott hangon soroltak; mögöttes értelmüket képtelen voltam kihüvelyezni. Végül az utolsó, még inkább izgatott és furcsán dühös élc a nő szájára utalt – a vörös rúzzsal vastagon kikent ajkakra, a kontúrok szörnyen túlhúzva, mintha festék vagy vér tapadna rájuk.

A két férfi szavainak trágár durvasága miatt nem is értettem, hogy valójában mire céloznak. Csak sejtettem, hogy az a félig nyitott száj ádáz, de félszeg vágyukhoz kötődött.

Tizenhárom éves voltam akkoriban. Vardan alacsonyabb volt nálam, de egy évvel idősebb. Azt hiszem, nem lehettünk különösebben járatlanok a nemek közötti kapcsolatok terén. Különösen, mivel egy árvaházban éltem nálam idősebb fiatal hímek és lányok között, akik már kóستolgták a testi kapcsolatokat, nyilvánvalóan titokban, de nem kerítették nagy feneket a dolognak. A fiúk tenyérbemászó hencegéssel, gyakran ostobán eltúlozva fecsegték róla, ami a korombeli diákokat kiadós fantáziálásra készítette.

És mégis, a szerelem világegyeteme még mindig ősi és tiszta visszhangot vert bennem, kimondhatatlan látomásokból állt, telve láz és álmodozás borzongató érzéseivel – főként az első csók eljövendő isteni megvilágosodásáról...

Ami aznap a vasúti híd nedves deszkáin megdőbbszett, az a szerelemnek – és az „első csók” szűzies sejtelmének – azonnali, mértéktelen lealacsonyítása a nyers élettani működésre, amely megsebzett a maga ocsmány és

durva gépiességgel. Úgy tűnt, hogy a két férfi jogosnak és mindent összevéve, mindennapinak tekintette az élvezet-szerzésnek ezt a módját, még ha némi kellemetlenséggel járt is, tekintettel a koszra és az esetleges nyavalyákra, amelyeknek az ember kiteszi magát, ha egy efféle nőhöz közelít. Hirtelen megvilágosodásként ért, hogy a nő vastagon kifestett szája szexuális célokat szolgálhat, és hasznos nyílássá, a férfiúi bujaságot befogadó tartállyá válhat.

Egyszerre éreztem magamban annak a halálát, aki voltam, és annak a kihordását, aki születni fog: egy eljövendő férfi ébredezett bennem izmait megfeszítve, mellkasát domborítva, és az álmodozó gyermeknek utat kellett engednie neki, megtagadnia önmagát, felhagyni a maga nevetségesen szűzies álmaival. És eltűnni. A büntudat heves gyötrelme elfojtotta a lélegzetemet. Rájuk fogok hasonlítani, a két járókelő valamelyikére, akik magasak, nagyon is magabiztosak, bíznak az erejükben, abban, hogy jogukban áll ragadozó, hódító pillantást vetni a nőkre – igen, arra a sínek mellé roskadt nőre –, tőlük semmit sem lehet megtagadni. A kísértés, hogy az új hím képében szülessék újjá, lázas, szégyenteljes kéjvággyal rántotta görcsbe a rekeszizmomat.

A férfiak röhögve arrébb mentek, és mi is a nyomukba eredtünk volna, amikor Vardan hirtelen megtorpant, és olyan merőn bámult a nőre, hogy nekem már-már illetlennek tűnt. Elég idősek voltunk ahhoz, hogy tudjuk, miféle nő. Nemegyszer láttuk már, ahogy a vasútállomás és egy buszgarázs között sétált fel-alá, majd beosont a restibe, és letelepedett egy sarokba, a pulttal szemben. Mindig

ugyanaz a vastag smink, a szemhéján az elkenődött szem-pillafesték, és a haja akár a sörhab... Most egy talpfán ülve, állát a kezébe nyomva, mintha a fogfájását akarná csillapítani, széttárta a lábát, előtűnt lefutott szemű harisnyája és sovány combja a szaténszoknya alól, amely túl színes és fodros-bodros volt, túl könnyű egy ilyen hűvös, nyirkos délutánon...

Persze, már el tudtuk képzelni, hogy a teste mit nyújt a férfiaknak, és mint bármelyik korunkbeli kamasz, alig-alig leplezhettük sürgető igyekezetünket, hogy azokká a férfiakká váljunk. A sínek közé tévedt nő felgerjesztette érlelődő férfiasságunk minden szomját. De az undorunkat is: megrontotta testi vágyainkat, olyan kizsigerelt nőiességet képviselt, ami a legcsekélyebb szerelmi ábrándot sem válthatta ki. Igen, akár egy nagy, mocskos sirály, riadt és megtört volt. Egy apró, halványlila üveggyöngy nyaklánc furán félrecsúszott a csupasz vállára...

Nem volt időm sem figyelmeztetni Vardant, sem a rosszallásomat kifejezni. Előrelépett, lehajolt, és olyat tett, amit soha nem hittem volna. Óvatosan, de határozottan megtámasztotta a nő könyökét, lassan megemelte, és megvárva, hogy az megértse a szándékát, talpra segítette...

Semmit sem mondott nekem, miközben ezt a magas sarkú cipőben bukácsoló, idegen nőt kísérte a vágányok mögötti, panelházakból álló lakótelep felé egy bejárathoz, úgy tűnt, a nő kábán arrafelé tart.

Követtem őket, és amikor Vardan segített neki kinyitni az ajtót, a nő hátranézett, és részegségtől és a szakmája által rákényszerített, állatias kifejezéstől eltorzult arcán

hirtelen észrevettem egy meghökkentően tudatos, köny-nyektől fátyolos pillantást, a hitetlenkedő gyengédség visszfényét.

Nem, bennem soha nem volt annyi bátorság, hogy megtegyem, amit Vardan. Szégyelltem volna közelebb lépni a becsípett prostituálthoz, de még inkább az önkéntelenül feltörő undor fordított volna el tőle. A zsigeri viszolygás, nehogy érintkezésbe kerüljek „ezzel” – a sárfoltos ruhájával, savanyú leheletével, a bőrével, amely a két férfi szerint biztosan mocskos, veszélyes megérinteni, fertőzés-
gyanús... És azzal a szájjal, amelynek szexuális rendeltetését éppen az imént hozták szóba. Korábban soha nem feltételeztem volna, hogy egy ilyen nő kiérdemelhetné a jószág és a kedvesség legcsekélyebb jelét is. Vagy akár csupán a kezet, amely felsegítette.

Magamnak kellett megtapasztalnom a súlyosan sebesültek és halottak testi közelségét a háborúk szenvtelen kegyetlenségében, hogy legyőzzem ezt a viszolygást. Igen, kellett, hogy én magam többször is „ezzé” zsugorodjam, gyötrődő, sárba süppedő hússá, ami szánakozó fintorokat váltott ki, vagy – gyakrabban – viszolygást.

Vardan pedig habozás nélkül és immár felnőtt elszánt-
sággal cselekedett, olyan férfi határozottságával, aki ügyet sem vet azokra a kicsinyes aggályokra, amelyeket egy efféle nő kiválthat. Mintha már régóta tudta volna, mi az a lényegi és magasztos, ami fennmarad hús-vér porhüvelyünkön túl. Mintha amikor közénk jött, megőrizte volna

magában egy olyan világ tükörképét, amely végtelenül különbözik attól, amit az emberek itt e földön átélnek.

Néhány nappal később, amikor ugyanazon a vasúti hídon mentünk át, amely ezúttal elhagyatott volt, nagyon hal-
kan – szinte alig értettem – ezt mormolta:

– Ha ezt megteheted egy nővel..., vagyis ha elfogadod, hogy csupán ennyiből áll az élete, akkor mi értelme folytatni az egész cirkuszt?

Életemben először hallottam ilyen hihetetlen erejű, végletes ítéletet: egyetlen nő mások által elfogadott és eltűrt kínja, szenvedése egész világunkat megbélyegezte!

Fiatal korunkban hozzászoktunk, hogy nagy általánosságokban gondolkodjunk, hogy az emberiséget osztályokra, fajokra, a szegények vagy a gazdagok népességére osszuk fel, és különbséget tegyünk a ragyogó jövő felé haladó társadalmak és a reakcióso-
k, e fényes fejlődés kerékkötői között. De amit Vardan mondott, az messze túlmutatott a társadalmi ellentétek játszmáján. Egyetlen ember balsorsa és bukása az egész emberi hangyaboly értelmét kétségbe vonja. Igen, az egészet!

Megdöbbentett ennek a gondolkodásmódnak a rendíthetetlen hajthatatlansága, és mégis, ahogy öregszem, mindinkább úgy tűnik, hogy egyetlen ember nyomorúságba fulladásának elutasítása a legszebb humanista hitvallások igazságának és őszinteségének értékelésére szolgáló, egyetlen valódi támpont. Minden messianisztikus projekt próbaköve, minden olyan tirádáé, amely „általánosságban” a testvériségről és az osztozásról papol.